

УДК 330.59:330.3
DOI: 10.60022/3(4)-16S

Маргасова Вікторія Геннадіївна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів,
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Margasova Viktoriia

Doctor of Economics, Professor, Department of Finance
Kyiv National University of Technology and Design, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8582-2158

Ткаленко Наталія Валеріївна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Tkalenko Nataliia

Doctor of Science in Economics, Professor, Professor of Department of Management
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2828-4896

Гусаревич Наталія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент
фахівець Офісу міжнародної та проєктної діяльності
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Husarevych Nataliia

Candidate of Economics, Associate Professor
Specialist of the Office of International and Project Activities
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8266-8498

Пугач Олександр Іванович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри менеджменту та адміністрування
Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Puhach Oleksandr

PhD Student
Department of Management and Administration
National University "Chernihiv Polytechnic", Ukraine
ORCID: 0009-0009-3030-421X

КАПІТАЛ ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті досліджено економічну сутність капіталу здоров'я як інструменту забезпечення соціально-економічної стійкості суспільства. Дана категорія враховує систему фізичного, психічного та соціального благополуччя населення. Відповідна система впливає на продуктивність праці, тривалість економічно активного життя та адаптаційні можливості суспільства в умовах кризових явищ. Обґрунтовано, що інвестиції у здоров'я мають довгостроковий характер, на основі чого формується мультиплікативний ефект. Він проявляється у зростанні економічної активності, підвищенні якості життя та зміцненні соціальної стабільності.

У процесі дослідження визначено взаємозв'язок між станом здоров'я населення та макроекономічними показниками розвитку. Синергія відбувається через вплив на рівень заощаджень, інвестиційну активність і валовий внутрішній продукт. Доведено, що демографічні процеси, зокрема зниження відтворювального потенціалу населення, мають негативний вплив на формування капіталу здоров'я та довгострокову стійкість економіки. Виявлено основні проблеми розвитку цієї категорії,

серед яких варто визначити недостатню ефективність інституційного забезпечення, обмеженість фінансових ресурсів, нерівність доступу до медичних послуг.

Обґрунтовано пріоритетні напрями посилення розвитку капіталу здоров'я. Відповідні напрями включають формування превентивної моделі охорони здоров'я, розвиток первинної медичної допомоги та удосконалення механізмів фінансування на засадах поєднання державних, страхових і приватних ресурсів. Інтеграція політик у сферах охорони здоров'я, освіти, екології та соціального розвитку є необхідною умовою підвищення ефективності формування капіталу здоров'я. Узагальнено, що розвиток цей елемент людського капіталу є основою забезпечення довгострокової соціально-економічної стійкості суспільства, підвищення якості життя населення та зміцнення національної резильєнтності.

Ключові слова: капітал здоров'я, людський капітал, соціально-економічна стійкість, економічне зростання, охорона здоров'я, демографічні процеси, державна політика, резильєнтність.

HEALTH CAPITAL AS A COMPONENT OF SOCIO-ECONOMIC SUSTAINABILITY OF SOCIETY

Abstract. The article explores the economic essence of health capital as a tool for ensuring the socio-economic stability of society. It is determined that health capital takes into account the system of physical, mental and social well-being of the population. The corresponding system affects labor productivity, the duration of economically active life and the adaptive capabilities of society in conditions of crisis phenomena. It is substantiated that investments in health are long-term in nature. On the basis of which a multiplicative effect is formed. It manifests itself in the growth of economic activity, improving the quality of life and strengthening social stability.

In the process of research, the relationship between the health status of the population and macroeconomic development indicators was established. Synergy occurs through the impact on the level of savings, investment activity and gross domestic product. It is proven that demographic processes, in particular the reduction of the reproductive potential of the population, have a negative impact on the formation of health capital and the long-term stability of the economy. The main problems of the development of health capital are identified. Among which it is worth identifying the insufficient efficiency of institutional support, limited financial resources, inequality of access to medical services.

Priority areas for strengthening the development of health capital are substantiated. The relevant areas include the formation of a preventive health care model, the development of primary health care and the improvement of financing mechanisms based on the combination of state, insurance and private resources. It is determined that the integration of policies in the areas of health care, education, ecology and social development is a necessary condition for increasing the efficiency of health capital formation. It is summarized that the development of health capital is the basis for ensuring the long-term socio-economic sustainability of society, improving the quality of life of the population and strengthening national resilience.

Keywords: health capital, human capital, socio-economic sustainability, economic growth, health care, demographic processes, public policy, resilience.

Постановка проблеми. Людський капітал є важливим елементом забезпечення соціально-економічного зростання розвитку країни. Функціонально людський капітал сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та забезпечення достатнього рівня макроекономічної рівноваги. В системі людського капіталу важливе місце посідає капітал здоров'я. Відповідний індекс впливає на формування продуктивної робочої сили, посилення трудового потенціалу та забезпечення соціально-економічної стійкості суспільства.

Капітал здоров'я ґрунтується на принципах індивідуального підходу. Дана категорія формує соціально-економічний ресурс, що визначає здатність суспільства до адаптації та відновлення. Дана категорія є важливим елементом у системі забезпечення соціально-економічної резильєнтності, а також необхідним індикатором підтримки макроекономічної стабільності та соціальної безпеки держави. Зазначене обґрунтовує актуальність дослідження категорії капіталу здоров'я як економічного індикатора формування соціально-економічної стійкості суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та ефективності капіталу здоров'я є досить поширеним серед напрямів досліджень наукової спільноти. Відтак, Кундєєва Г. О. [5] стверджує, що концепція людського капіталу є основою для розробки програм розвитку систем освіти, науки та

охорони здоров'я. Науковці Сакун Л., Бутирлим Т. та Павлуша Т. [10] визначають, що людський капітал у воєнний час набуває надзвичайної актуальності для забезпечення стабільності та сталого розвитку країни в умовах конфлікту.

У продовження, Пащенко Ю. [8] характеризує капітал здоров'я як сукупність фізичного, психічного та соціального благополуччя людини, яке впливає на його здатність працювати, навчатися та активно брати участь у житті суспільства. Група дослідників Бикова А., Чабан Л., Алексєєв А. [1] визначають, що ключовим фактором сучасного економічного зростання є інвестиції в людей і в розвиток людського капіталу, про що свідчить досвід багатьох країн. А також Галушка З. [2] обґрунтовує сутність капіталу здоров'я як економічного ресурсу та як потенціалу післявоєнного відновлення економіки України.

Дослідження наукових джерел визначає вагомий інтерес до питання сутності категорії «капітал здоров'я». Проте більш детального дослідження потребує напрям визначення цієї категорії як складової соціально-економічної стійкості суспільства.

Метою статті є дослідження капіталу здоров'я як інструмента соціально-економічної стійкості суспільства, обґрунтування основних напрямів посилення його розвитку в умовах сучасних соціально-економічних і безпекових викликів.

Виклад основного матеріалу. В системі соціально-економічних відносин капітал здоров'я є структурною складовою людського капіталу. У своїй архітектоніці він включає рівень фізичного, психічного та соціального благополуччя населення. Принципи відповідного ресурсу визначають здатність до продуктивної економічної діяльності. Ефективність капіталу здоров'я формується під впливом комплексу факторів, серед яких є стан системи охорони здоров'я, рівень доходів населення, умови праці, екологічна ситуація, доступ до якісних медичних послуг та рівень розвитку соціальної інфраструктури.

Економічна сутність капіталу здоров'я полягає у здатності формувати додану вартість. Така взаємодія впливає на підвищення продуктивності праці, зменшення втрат робочого часу внаслідок захворювань та продовження активного періоду життєдіяльності населення. Інвестиції у здоров'я населення є довгостроковими вкладеннями, у своїй синергії вони реалізують мультиплікативний ефект у вигляді економічного зростання, підвищення якості життя та зміцнення соціальної стабільності.

Варто зазначити, що основними функціями капіталу здоров'я є:

- забезпечення відтворення трудового потенціалу та підтримання належного рівня зайнятості населення;
- сприяння підвищенню адаптивності суспільства до кризових явищ, зокрема економічних спадів, пандемій чи військових конфліктів.
- дотримання соціальної інтеграції та зниження рівня нерівності.

В системі формування капіталу здоров'я важливою є дієва державна політика у сфері охорони здоров'я. Ефективність реалізації даної політики характеризується рівнем фінансування галузі, структурою бюджетних видатків, впровадженням інноваційних підходів. У цьому контексті, пріоритетним є посилення ролі програмно-цільового методу фінансування, розвиток медичного страхування та залучення приватного сектору і міжнародної допомоги.

Капітал здоров'я населення знаходиться у прямій залежності від тривалості життя, що посилює рівень інвестування в освіту та професійний розвиток. Це пов'язано з тим, що період використання отриманих знань і навичок є більшим. Здорове населення має вищу схильність до заощаджень і це відбувається з урахуванням того, що прогнозно є довший показник життя та відповідна потреба у фінансовій стабільності в майбутньому.

Отже, збільшення тривалості життя сприяє зростанню обсягів заощаджень у суспільстві. Відповідна динаміка позитивно впливає на інвестиційні процеси. Результативними показниками є зростання валового внутрішнього продукту країни. Оцінку якості капіталу здоров'я варто здійснити через аналіз показників природного руху населення, таких як природний приріст або скорочення чисельності. Природний приріст населення є вагомим інструментом накопичення цього ресурсу на рівні нації.

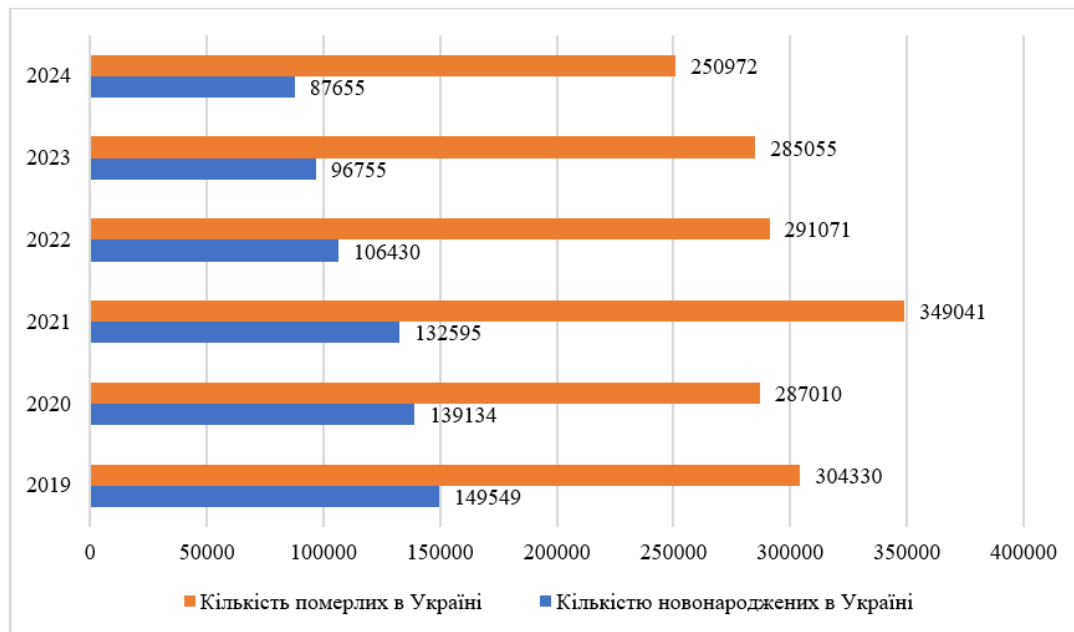

Рис. 1. Показники народжуваності та смертності в Україні у період 2019-2024 рр.
Джерело: сформовано на основі [7]

Аналіз динаміки народжуваності та смертності в Україні за 2019–2024 роки характеризує стає погіршення демографічної ситуації. Така тенденція проявляється у системному перевищенні смертності над народжуваністю. Загальною тенденцією є зменшення відтворювального потенціалу населення, також визначено одночасне скорочення кількості народжених та відносно високий рівень смертності. Проаналізовані показники формують негативний природний приріст, що має структурні ознаки демографічного спаду.

Характерним є посилення демографічних втрат. Це питання актуалізується в умовах соціально-економічних впливів і безпекових факторів. Система приросту населення знаходиться під значним тиском, що впливає на довгострокове скорочення людського капіталу. Відповідна тенденція має вагомий вплив на формування даної категорії, знижує трудовий потенціал держави та створює додаткові ризики для забезпечення соціально-економічної стійкості суспільства.

Капітал здоров'я має важливе значення для соціально-економічного розвитку країни. Проте наявна низка негативних факторів, які впливають на його функціонування. Зокрема, присутня недостатня ефективність інституційного забезпечення у сфері охорони здоров'я. Відповідний вплив проявляється у фрагментарності управлінських рішень, обмеженій результативності реформ та нерівномірності доступу до медичних послуг між різними соціальними групами. Це призводить до зниження соціально-економічної ефективності системи охорони здоров'я населення.

Наявна обмеженість фінансових ресурсів галузі та недостатній рівень фінансового забезпечення профілактичної медицини і пізня діагностика захворювань впливають на зростання непрямих економічних втрат. Результатом є тимчасова або постійна втрата працездатності населення. Також варто відмітити демографічне старіння, міграційні процеси та наслідки воєнних дій. Зазначені процеси посилюють тиск на систему відтворення трудового потенціалу.

Слід зазначити, що в системі розвитку капіталу здоров'я присутні низький рівень доходів значної частини населення, обмежений доступ до якісного харчування, несприятливі умови праці та погіршення екологічної ситуації. Разом всі зазначені фактори знижують загальний рівень фізичного та психічного благополуччя [9]. Наслідками є втрати продуктивності економіки та уповільнення темпів накопичення людського капіталу.

Відповідно до цього, доцільним є визначення шляхів посилення темпів розвитку капіталу здоров'я та формування дієвої державної політики, орієнтованої на превентивну модель охорони здоров'я. Пріоритетними напрямками є розширення програм профілактики та раннього виявлення захворювань. У доповнення, посилення фінансування первинної медичної допомоги є важливим для розвитку системи охорони здоров'я. Ефективним стане впровадження цифрових технологій у систему медичного обслуговування з метою підвищення її доступності та ефективності.

Перспективним є розвиток якісно нової моделі фінансування системи охорони здоров'я. Така

концепція має враховувати стан бюджетних ресурсів, медичне страхування та приватні інвестиції [4, 5]. Це дозволить підвищити стійкість фінансового забезпечення галузі та створити додаткові стимули для підвищення якості медичних послуг. Важливим є посилення міжсекторальної взаємодії у сфері формування здорового способу життя. Відповідний підхід має враховувати освітню, екологічну та соціальну політику.

Таким чином, розвиток капіталу здоров'я потребує переходу від традиційної моделі реагування на захворювання до проактивної системи управління здоров'ям населення. Зазначений перехід має ґрунтуватися на інвестиційному механізмі, довгостроковому плануванні та інтеграції соціально-економічних політик.

Висновки. Отже, капітал здоров'я є складовою людського капіталу. Його архітектоніка сприяє формуванню соціально-економічної стійкості суспільства. Суспільна потреба відповідного ресурсу визначається рівнем фізичного, психічного та соціального благополуччя населення. Така структура впливає на продуктивність економіки, тривалість економічно активного життя та здатність суспільства до адаптації в умовах кризових явищ.

Капітал здоров'я має економічну природу. Його функції можуть впливати на формування доданої вартості через підвищення продуктивності праці, зниження втрат робочого часу та розширення інвестиційного потенціалу населення. Покращення стану здоров'я впливає на демографічні показники. Позитивні результати матимуть рівень заощаджень домогосподарств та загальна інвестиційну активність. Реалізація таких заходів в сукупності посилить економічне зростання.

Негативними факторами впливу на капітал здоров'я є недостатня ефективність інституційного забезпечення сфери охорони здоров'я, обмеженість фінансування, низький рівень профілактичної медицини, нерівність доступу до медичних послуг. Також варто визначити, негативний вплив демографічного старіння, міграційних процесів і воєнних викликів. В сукупності всі зазначені чинники призводять до зниження відтворювального потенціалу населення та зниження трудового ресурсу держави.

Зазначене дозволяє сформувати напрями посилення розвитку капіталу здоров'я. Зокрема, пріоритетними напрямками посилення розвитку даної категорії є перехід до превентивної моделі охорони здоров'я. Також доцільним є розвиток первинної медичної допомоги, впровадження цифрових технологій у медичну систему. Необхідним є формування адаптивної якісно нової моделі фінансування із залученням державних, страхових і приватних ресурсів. Важливе значення має також міжсекторальна інтеграція політик у сферах освіти, екології та соціального розвитку.

Отже, ефективний розвиток капіталу здоров'я є необхідною умовою забезпечення довгострокової соціально-економічної стійкості держави. Дієва система цього елемента людського капіталу впливає на підвищення якості життя населення та зміцнення національної резильєнтності в умовах сучасних викликів.

Література

1. Бикова А., Чабан Л., Алексєєв А. (2023). Інвестування в людський капітал у військовий період. *Економіка та суспільство*, (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74>
2. Галушка З. (2024), Людський капітал економіки України: вплив війни та потенціал післявоєнного відновлення. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), 292-300. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-35>
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік». (2024, 19 листопада), 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2026 рік». (2025, 3 грудня), 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>
5. Кундєєва Г. О. (2020), Капітал здоров'я як базовий компонент людського капіталу. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2020. Т. 26, № 2. С. 100-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2020_26_2_10.
6. Міністерства фінансів України. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.mof.gov.ua>
7. Міністерство охорони здоров'я України. *Офіційний сайт*. URL: <https://moz.gov.ua/uk>
8. Пашенко Ю. В. (2024), Капітал здоров'я як складова людського капіталу. *Харківський національний університет внутрішніх справ*. 2024 № 72, С.201.
9. Приймак Л. (2025). Реформа охорони здоров'я в Україні в сучасних умовах. *Філософія та управління*, №3 (7). <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.3.03>
10. Сакун, Л., Бутурлим Т., Павлуша Т. (2025). Проблеми та перспективи інвестування в людський капітал в умовах воєнного часу. *Development Service Industry Management*, 1, с. 46-52. [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(6\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(6))

References

1. Bykova A., Chaban L., Aleksieiev A. (2023), Investuvannia v liudskyi kapital u viiskovyi period [Investment in human capital during wartime]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74> [in Ukrainian].
2. Halushka Z. (2024), Liudskyi kapital ekonomiky Ukrainy: vplyv viiny ta potentsial pisliavoiennoho vidnovlennia [Human capital of Ukraine's economy: impact of war and post-war recovery potential]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), pp. 292–300. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-35> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2025 rik» (2024, 19 lystopada), 4059-IX [Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2025”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2026 rik» (2025, 3 hrudnia), 4059-IX [Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2026”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text> [in Ukrainian].
5. Kundieieva H. O. (2020), Kapital zdorovia yak bazovyi komponent liudskoho kapitalu [Health capital as a basic component of human capital]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii*, Vol. 26, No. 2, pp. 100–109. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2020_26_2_10 [in Ukrainian].
6. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2026) [Ministry of Finance of Ukraine. Official website]. Available at: <https://www.mof.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy (2026) [Ministry of Health of Ukraine. Official website]. Available at: <https://moz.gov.ua/uk> [in Ukrainian].
8. Pashchenko Yu. V. (2024), Kapital zdorovia yak skladova liudskoho kapitalu [Health capital as a component of human capital]. *Kharkivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav*, No. 72, p. 201 [in Ukrainian].
9. Pryimak L. (2025), Reforma okhorony zdorovia v Ukraini v suchasnykh umovakh [Healthcare reform in Ukraine in modern conditions]. *Filosofia ta upravlinnia*, No. 3 (7). <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.3.03> [in Ukrainian].
10. Sakun L., Buturlym T., Pavlusha T. (2025), Problemy ta perspektyvy investuvannia v liudskyi kapital v umovakh voiennoho chasu [Problems and prospects of investing in human capital under wartime conditions]. *Development Service Industry Management*, Vol. 1, pp. 46–52. [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(6\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(6)) [in Ukrainian].

Отримано: 04.03.2026

Прийнято до публікації: 06.04.2026

Опубліковано: 15.04.2026